

תנאים למעשה אהבה

על הסרט "פעלים למתחילים"

:: יפתח גולדמן

החינוך כארוטיקה

מאז אפלטון, ושוב, ביתר שאת, מאז ראשית המאה העשרים, מדברים הכל על החינוך כעל "מעשה של ארוטיקה". ארוטיקה לא במשמעותה המקובלת כ"סקסואליות", אלא במשמעותה המקורית, האפלטונית-פרוידיאנית, ככוח המשיכה המחבר אנשים למשפחות, לחבורות ולקהילות, אך גם לדברים ולרעיונות. דווקא מרטין בובר, שגישתו הדיאלוגית התאימה לכאורה לתפיסת "החינוך כארוטיקה", הסתייג ממנה. הארוטיקה, טען בובר, עומדת על מעשה הבחירה: אדם בוחר את מושא אהבתו. ואילו למורה לא ניתנה הזכות לבחור את תלמידיו. עליו לעשות עמם כפי שהם נתונים לו בהכנסו לכתה. אם המורה הוא ארוטיקן, הרי הוא אפוא ארוטיקן מיוחד במינו, שאינו בוחר את מושא אהבתו. יתר על כן: אהבתו אינה ממוקדת ביחיד אלא

הסרט "פעלים למתחילים" (צרפת 2002, במאי: ניקולה פיליבר) זכה לתפוצה מרשימה יחסית לסרט תעודי, וגם בישראל הוא הוקרן בהקרנות מסחריות. הסרט עוקב אחרי מורה אחד וכתה אחת בבית-ספר קטנטן, באזור הכפרי שבלב צרפת. מיניבוס קטן סובב מדי בוקר בין המשקים ואוסף את התלמידים אל בניין בית הספר, שהוא בית מגוריו של המורה היחיד - מיסייה פֶּרֶז. רק מורה אחד ושנים עשר תלמידים, המחולקים לשלוש קבוצות גיל (מפעוטות גן ועד תלמידי כיתה ו'), מאכלסים את הממלכה הקטנה הזאת מדי יום, החל משעות הבוקר ועד אחר הצהריים, אז חוזר המיניבוס ומפזר את הילדים אל בתיהם. לאורך הסרט (הארוך למדי) אנחנו רואים את פרז מלמד ציור, דקדוק, חשבון וכלכלת בית. אנו רואים אותו משגיח על הילדים בהפסקות, מוציא אותם לטיול בטבע או לסיור בחטיבת הביניים המחוזית (שאליה יעברו ה"גדולים" בשנה הבאה), פותר סכסוכים ובודק בחינות בשעות הערב. אישיותו הקורנת של פרז היא הציר שעליו נסוב הסרט "פעלים למתחילים", והיא גם המסר העיקרי שלו: "אישיותו של המורה היא הכלי הפדגוגי החשוב ביותר".

טכניקות ההוראה של פרז מיושנות להחריד. סגנון ההוראה שלו שמרני כל כך, עד שאפילו חובב שמרנות שכמוני זע באי נוחות בכסאו מפעם לפעם. ובכל זאת: פרז מעורר בנו געגוע גדול למורים שהיו לנו פעם, או למורים שאף פעם לא היו לנו אבל עליהם חלמנו. נדמה לי שכל אחד מן הצופים בסרט היה מפקיד את ילדו בנפש חפצה בידיו האמונות של מיסייה פרז, כי אישיותו מגלמת את שלוש האהבות שהן חיוניות למקצוע ההוראה: אהבה לילדים, אהבה לחומר הלימוד, ואהבה לתהליך המורכב של התיווך.

האוניברסיטאות מלאות
במלומדים המאוהבים
בחומר המחקר שלהם,
אבל אין להם סבלנות
לתלמידים. המכללות
והסמינרים להכשרת מורים
מלאים בצעירים הרוחשים
אהבה והבנה לנפש הילד,
אך למרבה הצער, הכרתם
את תחומי הדעת שאותם
אמורים הם ללמד דלה כל
כך. עד שקשה לה להתרומם
למדרגת אהבה.

(אולי אפילו: אנשים נעלים) – החינוך ראוי (או מעולה), ואילו כשהמורים הם אנשים בינוניים ומטה – החינוך בינוני ומטה. לפני כמה שנים פעלה בישראל עמותה בשם "משמר החינוך" שזו היתה, פחות או יותר, השקפת עולמה. כדי להמנע מעמדה פשטנית זו, הבה נחזור אל הסרט "פעלים למתחילים", אך הפעם נמקד את עינינו דווקא ברקע, בתפאורה.

ממש בתחילת הסרט יש סצינה נפלאה: הכתה ריקה מאדם, ומוארת רק באור חיוור המגיע מן החלון (בין ערביים? דמדומי שחר?). על הרצפה מטיילים שני צבי מים שמישהו הוציא מהאקווריום שלהם. אולי היו יוצרי הסרט, ואולי התלמידים, באיזה מעשה שובבות בסיום יום הלימודים. המצלמה משוטטת בחדר יחד עם הצבים, וכמו מבעד למבטם אנו רואים את בימת החזיון שעוד מעט תתמלא בילדים ובמורים: החדר המרכזי נוח ומרווח. הכסאות והשולחנות נראים מאיכות טובה ומסוג חדיש. הכל נקי ונעים לעין. סביב הקירות אנחנו מזהים מדפים מלאי ספרים, ספריית וידיאו עם קלטות לרוב (אנחנו בשנת 2001, בעידן קדום של טרם היות הדי. וי. די.), תנור חימום גדול (בחוץ יורד שלג), אקווריום הצבים ולידו אקווריום נוסף לדגים, פינת צעצועים עשירה ושני מחשבים אישיים. בהמשך הסרט עינינו הנמשכות אל הרקע יזהו דברים נוספים להשלמת התמונה: תנור בשול וכירת גז, פינת רחצה, לוחות מגנטיים ולוחות לכתביה (מסוגים שונים), מכונת צילום, צבעים, עפרונות, מחברות וחומרי יצירה, והכל בשפע ובאיכות טובה. כל זה עומד לשירותם של מורה אחד ושנים עשר ילדים באזור כפרי מדולל אוכלוסין בצרפת.

אינני יודע כיצד מנהלת הרפובליקה החמישית את תקציבי החינוך הציבורי שלה. יבואו בקיאים ממני ויספרו על כך. אך מהצפיה ב"פעלים למתחילים" נדמה שהמורה, התלמידים, ההורים ואפילו יוצרי הסרט מתייחסים אל השפע החומרי של המוסד החינוכי הקטן שלהם כאל דבר המובן מאלי. לטענתי, השפע הזה הוא תנאי חשוב מאין כמוהו למעשה-אהבה של חינוך. בכיתות צפופות, לא ממוזגות, מוזנחות ומצוידות באופן לקוי – קשה מאוד לעשות אהבה.

התנאים החומריים למעשה האהבה לא מתמצים בציווד הלימודים. מיסייה פרז מתגורר בדירה הנמצאת בקומה השנייה של בית הספר, ומסתבר שאינו משלם משכנתא. גם אין לו משפחה משלו שעליו לפרנס. שלא כמו מורות ומורים אחרים, בחלקים אחרים של העולם, מיסייה פרז אינו

נפרשת על הרבים. למעשה, מצבו של המורה מורכב אף יותר משום שאהבתו נתונה (או צריך שתהיה נתונה) לא רק לתלמידים אלא גם ל"חומר" הלימוד, וגם, כאמור, למעשה התיווך. האוניברסיטאות מלאות במלומדים המאוהבים בחומר המחקר שלהם, אבל אין להם סבלנות לתלמידים. המכללות והסמינרים להכשרת מורים מלאים בצעירים הרוחשים אהבה והבנה לנפש הילד, אך, למרבה הצער, הכרתם את תחומי הדעת שאותם אמורים הם ללמד דלה כל כך, עד שקשה לה להתרומם למדרגת אהבה. שני המשפטים האחרונים הם כמובן הכללות גסות. במהלך שנות עבודתי באוניברסיטת תל אביב ובמכללה להכשרת מורים "דוד ילין" פגשתי מלומדים אקדמיים האוהבים את תלמידיהם, כמו גם פרחי הוראה האוהבים את תחום הדעת שלהם. אולם גם במקרים האלה, שבהם קיימת אהבה הן לתלמידים והן לחומר, עדיין לא מובטח לנו מורה טוב. מורה טוב הוא זה האוהב את התהליך הארוך, המורכב, רב הסתירות והמכשולים, שבו, בתיווכו של המורה, הולכת הדעת (ספרות, מתמטיקה, היסטוריה, מקרא – מה זה משנה?) ונאחזת בנפשו של התלמיד – נאחזת, מכה שורש, גדלה ולבסוף מגיבה פירות של אישיות עצמאית. מיסייה פרז, גיבור הסרט "פעלים למתחילים", אינו נלאה לרגע מעבודת תיווך זו, והוא עושה אותה לא רק באהבה אלא גם ברצינות שלפעמים נראית לנו כמעט מוגזמת.

שלא כמו מורות ומורים אחרים, בחלקים אחרים של העולם, מיסייה פרז אינו נאלץ להשלים הכנסה בערבים בשיעורים פרטיים או במלצרות. האם פירוש הדבר שמורה חייב להיות רווק כדי להיות מורה טוב? לא. פירוש הדבר שהוא חייב להתפרנס בכבוד כדי להיות משוחרר מלחצים כלכליים. ופנוי למלאכתו החינוכית.

מבטם של הצבים

מכאן קל לקפוץ אל טענה אינדיבידואליסטית ופסיכולוגיסטית שלפיה הכל תלוי באישיותו של המורה: כשהמורים הם אנשים ראויים

הורי התלמידים המופיעים
בסרט "פעלים למתחילים"
רוחשים למיסייה פרז יראת
כבוד הגובלת בהערצה. יחס
זה, עם כל אי הנוחות שהוא
מעורר, עדיף בעיני שבעת
מונים על פני היחס הגס
והאגרסיבי שהורים במקומות
אחרים מאמצים כלפי
המורים של ילדיהם.

עוברת אל הילדים, הנוהגים כבוד רב במורים. ו חשוב לא פחות: מיסייה פרז עצמו מתייחס אל זהותו המקצועית בכבוד. הוא לא בוש בכך שהוא מלמד דרדקים. הוא גאה בכך. מקצוע ההוראה היה משאת נפשו מנעוריו, ואף נתפס בעיניו כהתקדמות ביחס לאביו, מהגר מספרד שעבד כפועל בניין.

"המורה אינו צריך להיות גאון מוסרי", אמר פעם מרטיין בובר. אכן, דרישה כזאת מכשילה את החינוך משום שמעטים הם הגאונים המוסריים שבינינו. אולם המורה צריך להיות אדם האוהב תלמידים ואוהב ללמד. בעבודתי עם מורים ופרחי הוראה אני פוגש לא מעט מורים לעתיד, שגם אם אינם גאונים מוסריים, יוכלו בהחלט להיות מורים טובים, בהנתן תנאים מסויימים.

תנאים חומריים טובים, תנאי-מחיה ראויים, יחס חברתי מכבד, הערכה עצמית וגאווה מקצועית – אלה התנאים שבתוכם יכול להתחולל מעשה האהבה של החינוך. הסרט "פעלים למתחילים" מציג זאת היטב, דווקא משום שלא זה ה"נושא" שלו.

נאלץ להשלים הכנסה בערבים בשיעורים פרטיים או במלצרות. האם פירוש הדבר שמורה חייב להיות רווק כדי להיות מורה טוב? לא. פירוש הדבר שהוא חייב להתפרנס בכבוד כדי להיות משוחרר מלחצים כלכליים ופנוי למלאכתו החינוכית.

חבטם של ההורים

התנאים החומריים חשובים, אך אינם בלעדיים. נחוצים גם תנאים חברתיים הקשורים ביחס החברתי למורה ולמקצוע ההוראה, מה שנהוג לכנות "מעמד המורה". הורי התלמידים המופיעים בסרט "פעלים למתחילים" רוחשים למיסייה פרז יראת כבוד הגובלת בהערצה. אומר מייד: לא נוח לי עם יראת-כבוד זו. נדמה לי שהיא באה ממקום של חולשה. "אני לא יודעת להסביר. המורה כבר יסביר לך" אומרת אחת האמהות לבתה המתקשה בשיעורי הבית. בחלק אחר של הסרט שומעת אותה אם בהכנעה נאום פטרוני מפיו של פרז עצמו. אפשר שיראת-כבוד זו היא שריד מיחס ההערצה המסורתי של האיכר הבור כלפי העירוני המשכיל. מכל מקום, יחס זה, עם כל אי הנוחות שהוא מעורר, עדיף בעיני שבעת מונים על פני היחס הגס והאגרסיבי שהורים במקומות אחרים מאמצים כלפי המורים של ילדיהם. הורים אלה (האחרונים) אינם מועצמים יותר, הם רק חשופים יותר לסגנון חיים תוקפני ואלים – נכנעים לו, סובלים אותו ופועלים בו חליפות. ברור מן הסרט שמיסייה פרז ראוי בהחלט להערכה רבה על עבודתו. ברור גם שיראת-הכבוד של ההורים

יפתח גולדמן הוא
ד"ר לפילוסופיה
וחבר קיבוץ תמז

✉ yiftahgoldman@gmail.com

קצה הקרחון

סקר של משרד התמ"ת (גלובס, 20/7/10) מצא שהמשרות הפנויות במשק מציעות עתיד עגום עוד יותר מהמשרות הקיימות. בעוד ש- 41% מהשכירים מרוויחים עד 6,000 ₪ לחודש, 75% מהמשרות הפנויות מציעות שכר זה ומוטה. בני פפרמן, ראש מנהל מחקר וכלכלה במשרד התמ"ת, הגיב על כך באומרו ש "התפלגות השכר בארץ מוטה כלפי מטה באופן בולט ביחס לכלכלות אחרות, ויותר מדי אנשים מקבלים שכר נמוך". את הפערים, אגב, ייחס לעוצמה הגוברת של מעסיקים במשא ומתן.